
PRIKAZ

Gordana Varošaneć-Škarić
Filozofski fakultet, Zagreb
Hrvatska

JOHN OLSSON: FORENZIČKA LINGVISTIKA
Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2010.

Knjiga Johna Olssona *Forenzička lingvistika* objavljena je 2010. u izdanju Nakladnog zavoda *Globus* iz Zagreba. S engleskog su je preveli Marijana Javornik Čubrić i Tomislav Sočanac, na temelju izdanja *Forensic Linguistics* navedena autora iz 2008. (256 stranica), u izdanju nakladničke kuće *Continuum* iz New Yorka, a koja je prošireno i dopunjeno izdanje prvoga izdanja iz 2004. Popis forenzičnih tekstova iz 2008. znatno je proširen, tako da su u ovo izdanje uvršteni i primjeri internetskih prijevera, prijetnje putem elektroničke pošte, poruke elektroničke pošte koje su sadržavale računalne viruse te neki slučajevi iz područja forenzične fonetike, kao što je identifikacija glasa. Urednica je hrvatskog izdanja Lelija Sočanac, koja je dobro upućena u pravnu terminologiju, kako na engleskom tako i na hrvatskom jeziku. Knjiga, zajedno s dodacima i kazalom u izdanju na hrvatskom, ima ukupno 350 stranica, 18 ilustracija (uglavnom akustičke ilustracije zvuka, neka IPA znakovlja te dvije slike prikaza govornih šupljina), 3 dijagrama, 23 tablice (brojne su tablične usporedbe tekstova), 9 informativnih panela, od kojih je jedan s ilustracijom.

Podijeljena je na 13 poglavlja od kojih je posljednje dodatno poglavlje – *Napomene o fonetskoj transkripciji* (str. 227–234). Poglavlja su razvrstana redom: 1. *Što je forenzička lingvistika?* 2. *Prva istraživanja autorstva*; 3. *Pojedinci i uporaba jezika*; 4. *Varijacije*; 5. *Usporedba autorstva*; 6. *Dokazni postupak na sudu*; 7. *Slučajevi koji se ne bave autorstvom*; 8. *Profiliranje autorstva*; 9. *Plagijat*; 10. *Vjerodostojnost u jeziku*; 11. *Tipovi forenzičkih tekstova*; 12. *Forenzička fonetika* i spomenuto, dodatno, 13. *Napomene o fonetskoj transkripciji*. Slijede *Dodaci* (235–335) koji se sastoje od pet dijelova: *Dodatak 1* (str. 195–233), s abecednim popisom navedenih osoba i pojmova u forenzičnim tekstovima koji su na neki način spomenuti u knjizi te tekstovi koji su forenzični lingvistički obrađivani kao stvarni forenzični slučajevi. U *Dodatku 2* prikazana je tablica Međunarodnoga fonetskoga društva (IPA) (s ispravcima iz 2005) koja se redovito koristi u stručnim fonetskim krugovima i na sveučilišnoj dodiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini na studijima lingvistike i fonetike. U tom dijelu zamjećujemo da je nazivlje uglavnom univerzalno (str. 323). *Dodatak 3* (327–328) donosi aktualni Kodeks, odnosno Pravilnik

Međunarodne udruge za forenzičnu fonetiku i akustiku (IAFPA-e), odobren na godišnjoj skupštini u Helsinkiju 2004. *Dodatak 4* bilješke su o "Daubertu", a *Dodatak 5* navodi izbor autorovih recentnih slučajeva, što bi trebalo ovjeriti autora kao iskusnoga forenzičnoga lingvisti. *Bilješke* sadrže 29 bilježaka na koje autor upućuje u tekstu, nakon čega slijedi bibliografski popis od 117 jedinica citirane i korištene literature i prijedloga za daljnje čitanje, od toga 20 dostupnih *on-line* (str. 340–346). Na kraju slijedi *Indeks* s 322 navedena pojma i imena korištenih u knjizi.

Predmet forenzične lingvistike nedovoljno je poznat našoj akademskoj sredini, iako se taj naziv počeo rabiti od 1968. U nas još nema akademskih osoba koje se i profesionalno praktički bave forenzičnom lingvistikom (već samo forenzičnom fonetikom) da bi njihovi uvidi u predmet mogli biti na višoj razini od navođenja Olssonove knjige. Stoga je korisno da knjiga bude pristupačna i široj akademskoj javnosti zbog važnosti i snažnoga razvoja te discipline u svijetu. Na žalost, forenzični lingvisti u našoj pravnoj praksi nisu ni približno dobili mjesto koje imaju u razvijenim zemljama. S obzirom na globalizaciju i političke promjene, opasnosti od terorizma, povećanja specifičnih vrsta zločina i utvrđivanja počinitelja, i naš bi pravni sustav redovito trebao angažirati stručnjake takva profila. Zasad se u nas povremeno traži vještačenje forenzičnoga fonetičara, ali češće takva vještačenja rade kriminalisti, a ne fonetičari, kao u SAD-u, Velikoj Britaniji, Australiji. Treba napomenuti da je predstavnicima zakona i široj javnosti forenzična lingvistika zbog terorizma i u svijetu postala značajnija. Olsson navodi da su teroristički događaji vezani uz 11. rujna 2001. u SAD-u, bombaški napadi u Madridu i Londonu, suvremeni razvoj organiziranoga kriminala, trgovina ljudima i drogama, na neki način popularizirali i forenzičnu lingvistiku. Dakle forenzična je lingvistika primjena lingvističkoga znanja na određeno društveno okružje, na određeni pravni *forum* (od te riječi proizlazi naziv *forenzična*). Možemo se složiti s autorom da je važnost forenzične lingvistike u tomu da kao primjena znanosti dodiruje jezik, zločin i pravo, jer se različite lingvističke teorije mogu primijeniti na analizu jezičnih uzoraka u istrazi.

U knjizi se navode autori na koje se Olsson poziva kad navodi neki postupak forenzične lingvistike. Mogu se podijeliti u dvije skupine: oni akademski utjecajni i oni koji djeluju izvan akademskih krugova, u okviru vlastitih privatnih tvrtki koje se profesionalno bave forenzičnom lingvistikom na zahtjev sudova.

Doprinos bi ove knjige bio u praktičkom iskustvu autora kao forenzičnog lingvisti, jer se dobiva uvid u raznolikost područja i u fokus forenzičnoga rada. U poglavlju *Tipovi forenzičkih tekstova* (155–191) forenzični tekst određen je kao onaj koji je na neki način povezan s pravnim ili kriminalnim surječjem, kao što su oporuka, pismo, knjiga, esej, ugovor, pisma od zavoda za zdravstvo, disertacija. U praksi, od forenzičnog lingvisti traži se suradnja u malom broju tipova tekstova koje autor navodi u jednom od dodataka knjige, tj. u slučajevima krivotvorenih oporuka i svih drugih vrsta plagiranih pisama, pisama priznanja,

pisama bombaša, atentatora, terorista, otmičara, općenito u slučajevima ucjenjivačkih pisama. Vrijednost je knjige upravo u dijelovima koji sadrže takvo praktično iskustvo, jer se čitatelj može upoznati s forenzičnim tekstovima vezanim i uz neke u javnosti poznate slučajeve: pismo uznemiravanja čovjeka koji je pokušao ubiti predsjednika Reagana upućeno filmskoj zvijezdi J. F., pismo Unibombaša, ucjenjivačko pismo Karlosa Šakala, ucjenjivačko pismo vezano uz stari slučaj otmice i ubojstva Lindberghova djeteta, ranija "priznanja vještica" iz Salema iz 17. stoljeća, a oprostajno pismo Virginije Woolf zanimljivo je i teoretičarima književnosti. U poglavlju o plagijatu (9. poglavlje *Plagijat*, str. 117–129) nalaze se i bizarne činjenice o tome kako je M. Luther King plagirao polovicu svoje doktorske disertacije, te da je i slavni govor *I have a dream* djelomično posuđen od govornika (Careyja) na Republikanskoj nacionalnoj konvenciji 1952. Zanimljivo je da su u knjizi navedeni samo pravi forenzični tekstovi.

Doprinos je knjige u upoznavanju s drugim kriterijima, osim "opće prihvatljivosti", pri svjedočenju vještaka na sudu. Navode se tzv. Daubertovi kriteriji: znanje i ugled vještaka, testiranje (nova tehnika koja nije na sudskom popisu treba biti recenzirana i objavljena), pokazivanje stope pogreške određene metode, izravnost (tehnika treba biti jasno objašnjena).

Vrijedno je Olssonovo zagovaranje korisnosti statističkih metoda u forenzičnoj lingvistici, iako njihova primjena ne znači sigurnu identifikaciju. Iako se neki znanstvenici u akademskim krugovima (primjerice u Engleskoj) ne bi složili da Olssonov rad predstavlja osobit doprinos u području forenzične lingvistike, treba istaknuti Olssonov praktični pristup pri postupku identifikacije autorstva u usredotočenju na distinktivan stil, a ne jedinstven stil mogućeg autora forenzičnoga teksta. Distinktivan stil mu je pritom relativan, a ne apsolutan termin.

U stručnom smislu, i za praksu je dobro što ova knjiga naglašava kako bi forenzične tekstove trebali transkribirati stručnjaci lingvisti, te upozorava na opasnost da se nestručno transkribirani tekstovi sažmu ili da ne slijede izvornik. Olsson ukazuje na forenzična značenja hiperkorekcije, neutralizacije, asimilacija i elizija do kojih dolazi u govoru (poziva se na Akamatsu, 1995). U transkribiranju forenzičnih tekstova takve govorne realizacije stručnjak zadržava, a nestručne osobe zanemaruju, što poslije otežava prepoznavanje osoba.

Činjenica da su u knjizi navedeni samo pravi forenzični slučajevi može biti prednost u pristupu, ali i nedostatak, ako se uspoređi s monografijama ili udžbenicima sveučilišne literature koji zbog podučavanja u metodici moraju uzeti u obzir i virtualne i eksperimentalne slučajeve kako bi se bolje utvrđivali valjanost i ograničenja pojedinoga forenzičnoga postupka, te zbog metodskih dedukcija. U surječju druge literature koja se bavi problemima i postupcima forenzične lingvistike, autor se poziva na autoritete Shya (1997), Judith Levi (1994) i, općenito, u prvom poglavlju daje pregled neke recentne literature i poznatih slučajeva na temelju te literature (npr. aspekt imena *branda* multinacionalnog lanca brze hrane *McDonald's*). Ističe se i važnost Australca

Gibbonsa, autora dviju važnih knjiga o forenzičnoj lingvistici: *Language and the Law* 1994. i *Introduction to Language in the Justice System* 2003. Napomenimo da potonje knjige daju detaljniji prikaz razvoja forenzične lingvistike te detaljnije postupke u utvrđivanju autorstva, pogotovo autorstva izjava (problem u utvrđivanju originalne izjave okrivljenika), od Olssonove knjige, gdje je to nedovoljno razrađeno. Gibbonsa u prvoj navedenoj knjizi više zanima australaska primjena lingvistike i sociolingvistike na pravna pitanja, dok Olsson u ovoj knjizi ne razrađuje sociolingvistiku u forenzičnom lingvističkom okružju, što se može uzeti kao nedostatak. Budući da bi originalni tekstovi koje navodi i sa sociolingvističkog stajališta mogli upućivati na teorijske razrade, one u knjizi izostaju. Previše se navedenog svodi na "zaključite sami". U kontekstu značenja riječi u nekoj određenoj zajednici govornika navodi Kniffku (1981), a nema recentnijih navoda. Kniffkina se knjiga iz 1990. kasnije navodi u surječju ranijih slučajeva iz forenzične fonetike.

Knjiga ipak ima određenu prikladnost pristupa, pri čemu bismo ponajprije naveli funkcionalno dobro postavljene dijelove teksta. U uvodu svakog poglavlja prikazan je pregled tematskih cjelina, što olakšava praćenje građe. Primjerice navode se tipovi teksta. Autor je opisao stvarne slučajeve koji bi mogli biti zanimljivi studentima, ali i dati uvid u raznolikost slučajeva forenzične lingvistike.

Informativni su podaci da je identifikacija autorstva poznata još od antičkih grčkih dramatičara koji su optuživali jedni druge za plagiranje. Znanstvenici i amateri ozbiljnije su razmatrali autorstva od 18. stoljeća, kad su se "utvrđivala" autorstva npr. svetih knjiga i Shakespeareovih drama. Znamo kako je to područje forenzične lingvistike i danas aktualno. U forenzičnom surječju, forenzični lingvist mora braniti svoje mišljenje u javnom forumu – na sudu, pa je dobro informirati se s kojim se poteškoćama pri tomu stručnjaci lingvisti mogu susresti. Autor ima uvid u probleme do kojih dolazi u praksi, navodi važna pravila koja mora poznavati i forenzični lingvist, a to su da priznanje mora biti dobrovoljno, ispitivanje ne smije biti prisilno, uhićene se osobe mora upitati razumiju li svoja prava. Navodi autoriteta Shya (1997), prema kojemu je narav ispitivanja uvijek prisilna, jer uhićena osoba nije u poziciji dobrovoljno pristati na ispitivanje.

Nadalje, korisno je što se uočava važnost spoznaja iz različitih lingvističkih područja i lingvističkih metoda i teorija koje se mogu primijeniti na pravna pitanja, kao što su razvoj jezika i istraživanje pamćenja (iako je potonje i područje psiholoških istraživanja), analiza diskursa, teorija gramatike, kognitivna lingvistika, teorija govornih činova, korpusna lingvistika, sociolingvistika, čak psiholingvistika. Međutim ta su područja u ovoj knjizi potpuno nerazrađena u metodološkom pristupu, navode se samo na površnoj obavijesnoj razini. Kadšto Olssonu nedostaje užu lingvistički teorijski znanstveni metajezik, pa često koristi "šire", nedovoljno određujuće izraze. Primjerice u odnosu na značenja pravnih izraza, navodi da riječi imaju osnovno značenje i niz "nejasnih" značenja. Nema ozbiljnijega poglavlja koje bi različite funkcije jezika stavilo u kontekst

forenzične lingvistike, što bi dalo potpuniji znanstveni uvid u forenzičnu lingvistiku, budući da je razvidno da forenzični stručnjaci ne mogu sebe promaknuti u stručnjake za značenje pravnih riječi, što je prema Goddardu (1996) područje sudaca, nego da se trebaju ograničiti na riječi koje nisu pravne. Kod Olssona ima olakih prosudbi, kao ona da je semantika relativno nerazvijena grana lingvistike jer se semantičari ne slažu uvijek u pogledu metodologije. Ponekad je naime metodološko neslaganje znak brzoga razvijanja određene znanstvene discipline. Tako korpusna lingvistika zbog napretka tehnologije može dati važne rezultate u forenzičnoj lingvistici, iako je mlada lingvistička disciplina. I sam se autor pri utvrđivanju učestalosti uporabe neke konstrukcije ili riječi često služi različitim bazama podataka (barem *on-line* dostupnim programima). Autor s pravom pridaje pozornost znanstvenoj računalnoj lingvistici (svrha u pronalaženju autorskih algoritama) u forenzičnoj atribuciji autorstva, a time i interdisciplinarnosti informatičkih studija i lingvistike u forenzičnoj lingvistici. Navodi da je glavna poteškoća korpusa to što u stvarnim slučajevima forenzični lingvisti najčešće na raspolaganju imaju samo kratke tekstove kojima treba utvrditi autorstvo. Stoga Olsson pridaje pozornost sintaktičkim strukturama (teorija obilježenosti, Jakobson, Chomsky), koje je u forenzičnom smislu primijenila Carol Chaski (1998), kao pogodnom sloju u analizi forenzičnog lingvisti. Međutim s nekim se dijelovima u autorovu pristupu i tvrdnjama ne možemo složiti. Metode koje koristi sam autor u forenzičnom radu opisane su pomalo neformalno (čega je svjestan i sam autor, v. poglavlje 5. u zaključku na str. 76), što postupke u forenzičnoj fonetici čini nedovoljno jasnim, pogotovo ako bi trebali biti namijenjeni studentima u usavršavanju.

Teško se složiti s autorovom tvrdnjom da usvajanje jezika slabi ideju idiolekta. Recenzent iz iskustva forenzičnoga fonetičara može potvrditi da je idiolekt vrlo važan u određenom društvenom okružju, štoviše, postaje znak prepoznavanja, što olakšava praćenje pojave određena glasa. Osobe se služe jezikom polifunkcionalno, ovisno o sugovorniku ili sugovornicima, ali idiolekt je uvijek prisutan. Uostalom, i tako se forenzični vještak nikada ne oslanja samo na jednu dimenziju usporedbe.

Neki su pregledi poglavlja pretjerani u odnosu na ostala, a naslovi potpoglavlja nedovoljno strukturirani (npr. 10. poglavlje *Vjerodostojnost u jeziku*), djeluju neodmjereno, sa suvišnim upitnim alternativama. Treba reći da i unutar takva pomalo nesređena poglavlja ima korisnih dijelova, primjerice navođenje tehnika za analizu iskaza, premda to potpoglavlje ima veću istražnu vrijednost nego što je važno forenzičnom lingvistu, jer se temelji na psihologiji. U spomenutom 11. poglavlju *Tipovi forenzičkih tekstova* autor upućuje studente forenzične lingvistike da se dublje pozabave određenim ponuđenim forenzičnim tekstom, iako sam ne daje sustavan uvid u postupak kako bi se to student trebao "dublje" educirati na proučavanju teksta. Neka su rješenja tj. prijedlozi autora znanstveno neutemeljeni (npr. o posljedičnim rečenicama u prijetećim pismima). Razlika među nekim pojmovima nije potpuno razgraničena, primjerice ostaje nejasno kakva bi trebala biti razlika u analizi teksta između forenzične fonetike i

istražne lingvistike. Daljnje su kritičke zamjerke da je u pristupu nerazmjerno da se forenzičnoj fonetici posvećuje velik dio knjige – cijelo 12. poglavlje *Forenzička fonetika* (str. 192–226) – koje je šire od mnogih poglavlja posvećenih forenzičnoj lingvistici. Također se već u prvom poglavlju *Što je forenzička lingvistika?* raspravlja o forenzičnoj fonetici, što ne bi bilo čudno kada bi autor nastojao samo razgraničiti te dvije forenzične discipline. Upravo su dijelovi o forenzičnoj fonetici najviše podložni kritičkom sudu fonetičara, zbog niza površnih objašnjenja i nekih bitnih netočnosti. U prvom poglavlju naznačuje se da je forenzična fonetika u pravnom forumu znatno prisutnija od forenzične lingvistike, što objašnjava razvojem akustičkoga inženjerstva. Metode prepoznavanja govornika (npr. SPID) i tehnički akustički postupci u forenzičnoj fonetici posve su različiti od lingvističke analize teksta. Dakako da je korisno da vještaci iz obaju područja upoznaju metode onoga drugoga vještačenja, ali bi objašnjenja iz područja forenzične fonetike trebala biti znanstveno precizna. Očekivalo bi se da je neko poglavlje posvećeno napucima o metodici forenzične lingvistike, umjesto da se otvara vrlo teško (za autora knjige) područje forenzične fonetike, budući da je potonje područje opisano nesustavno i neprecizno. Primjerice autor "skače" s analize samoglasnika u engleskom jeziku na analizu suglasnika, da bi zaključio da ni suglasnike ne možemo jednostavno prikazati (v. potpoglavlje 12.1. *Osnovne informacije o fonetici*, str. 193). I objašnjenja slika i neke definicije nisu na akademskoj razini, pomalo su nevješto oblikovani. Navodim jedan primjer autorova opisa slike: "I na kraju, vrh jezika. Veliki krugovi su usne. Bijeli kvadrati iza njih su zubi...", potom primjer jedne definicije na str. 204: "Spektrogram je način prikazivanja nekih vidova glasa. Osobito je koristan kada prikazuje govor...". To bi mogla biti bilo koja slika zvuka, govora, a ne određeno spektrogram. U surječju spominjanja spektrograma, netočna je tvrdnja da "... i danas postoje 'praktičari' koji tvrde da spektrogram nije ništa drugo negoli 'otisak glasa' koji može nepogrešivo utvrditi identitet govornika" (str. 226). U odnosu na tekst na engleskom, autor je ipak donekle ublažio takve tvrdnje, usuđujemo se reći, i zbog utjecaja recenzenta, napomenuvši da to ipak nije tako. Štoviše, akademski fonetičari u svojim knjigama to potpuno odbacuju, i iako u identifikaciji spektrogramu daju određenu vrijednost, ipak ga ne precjenjuju. To su prevladana starija mišljenja, koja je već Hollien odbacio u svojoj knjizi o akustici u forenzičnoj fonetici, a nije poznat ni jedan akademski fonetičar u posljednjih dvadeset godina koji bi to tvrdio. To tvrde, na žalost, jedino naši stručnjaci iz drugih područja, koji na skupovima izvještavaju o svom radu na području forenzične fonetike, što je u opreci s etikom fonetike kao struke i, prije svega, s akademskim ponašanjem. Ako pak Olsson misli da su ti "praktičari" izvan akademskih krugova, trebao bi to i napomenuti, ali je dobro što navodi da su fonetičari ti koji su razvijali metode analize glasa i da pritom uzimaju u obzir ključna etička pitanja.

Nadalje, akustički fonetski pojmovi nemaju precizna objašnjenja, npr. za amplitudu, frekvenciju, označivanje formantnih frekvencija, spomenuti spektrogram. Nadalje, autor spominje Petera Frencha koji je izvršio analizu

grafova s F1, F2, F3 (grafovi 12.3, 12.4), a u bibliografiji ga navodi samo u jednom koautorstvu kao drugog autora, što je premalo.

Ne bismo se u potpunosti mogli složiti s objašnjenjem da bezvučni frikativi na spektrogramu pokazuju i tamno područje koje je povezano sa šištavim zvukom u *s* (*that's*) kao znak zgušnjavanja energije. Djelomično, jer je to i zbog utjecaja spajanja s vokalom koji slijedi, a i kad se izolirano izgovori bilo koji bezvučni suglasnik, udružuje se nužno sa *schwa* u takvom izgovoru. Olsson olako i netočno tvrdi da fonetičari o jeziku (*tongue*) kažu malo. U svjetskoj literaturi (Laver) postoje naime vrlo precizni opisi anatomije i postavljanja, ali i u nas, u okviru artikulacijske fonetike i u opisima kvalitete glasa (Škarić, Varošaneć-Škarić). Dakle upravo suprotno: fonetičari posvećuju vrlo veliku pozornost jezičnoj građi, funkciji u artikulaciji, jezičnim postavljanjima glasa, akustičkim mjerenjima postavljanja jezika itd.

Točni su navodi da se forenzična fonetika drži etičkoga načela da ne postoji sredstvo koje može nepogrešivo identificirati nepoznatog govornika u pravnom slučaju, da uzima u obzir sve aspekte snimljena govora i nudi mišljenja na temelju analize. Autor spominje britanske forenzične fonetičare Johna Baldwina, Stanleya Ellisa i Petera Frencha, te u Njemačkoj Künzela. Iako su to vrsni akademski priznati forenzični fonetičari, Olsson ih spominje samo na razini obavijesti, navodeći u *Bibliografiji* samo jednu bibliografsku jedinicu Baldwina i Frencha (1990), te Künzela (2000). Možda to ne bi čudilo da u knjizi, kao što smo prethodno napomenuli, ne donosi i akustičku sliku koju je sam French napravio. Opet, budući da se Olssonova knjiga želi baviti forenzičnom lingvistikom, i ne treba očekivati opširnije uvide u rad etabliranih forenzičnih fonetičara. Stoga je profesionalno upitno zašto autor (prije svega poznat kao forenzični lingvist) hoće razlikovati akademsku fonetiku i forenzičnu fonetiku. Pa upravo su akademski profesori fonetike, tj. sveučilišni profesori, najcjedeniji forenzičari (French, Nolan na Sveučilištu u Cambridgeu), a normalno je da je forenzična fonetika dio akademske fonetike i u nas. Drugo je pak što se i stručnjaci koji nemaju akademske stupnjeve bave komercijalno forenzičnom fonetikom.

Nejasno je zašto autor u knjizi *Forenzička lingvistika* u *Dodatku 3* donosi Kodeks o postupanju IAFPA članova, a ne članova društva koje okuplja prvenstveno forenzične lingviste, što bi ovdje bilo prikladnije. Naime IAFPA je međunarodna udruga forenzičnih fonetičara i akustičara, te se Kodeks odnosi na njihovu etiku rada. Po prirodi stvari metode su forenzične lingvistike različite. Pragmatički, Kodeks je dostupan članovima IAFPA-e *on-line*, pa bi taj dodatak više služio studentima forenzične fonetike, a ne lingvistike.

Na kraju, dobiva se dojam da autor pridaje pretjeranu važnost internetskim pretraživanjima, a ne spremljenim korpusima.

Napokon, osvrnimo se na nazivlje koje se koristi uz spominjanje mjerenja. Autor navodi parametre mjerenja teksta i statističke tehnike u identifikaciji autorstva koje upotrebljavaju forenzični lingvisti u analizi, kao što su: prosječna dužina rečenice (ispravno upozoravajući da, kao i bilo koja druga

mjera, ovisi o žanru i registru riječi i više nego o pojedinačnom piscu/govorniku), riječi, slogova u riječi, čestotnost članova, odnos između pojavnica i različnica, interpunkcija (s obzirom na ukupnu gustoću i sintaktičke granice), mjerenje *hapaks legomena* (riječi koje se pojavljuju samo jedanput u tekstu), statističke metode: faktorska analiza, Bayesianaska statistika (na razini obavijesti), Poissonova distribucija, multivarijantna analiza, diskriminantna funkcionalna analiza funkcionalnih riječi, diskriminantna funkcija za analizu sintaktičkih granica i struktura, Cusum analiza (kumulativni zbroj) itd. Autor se poziva na autoritete u postupcima mjerenja forenzičnih tekstova, kao što su Holmes (1996), Chaskie (od 1998. do 2005), Baayen i dr. (1996), Morton i Michaelson (1990). Potonji autori objašnjavaju da kumulativni zbroj pokazuje da nema razlike između govora i pisma pojedinca, tj. da se niz jedinstvenih govornih navika pojavljuje u obliku statistički prepoznatljivih obrazaca u tekstu, što je važno kod primjerice utvrđivanja autorstva izjava i sl. Autor ispravno upozorava i na ograničenja te metode u kritici Cantera i Chestera (1997), zbog znatnijih varijacija kod istoga autora.

Ako uzmemo u obzir da je knjiga prvenstveno priručnik za upoznavanje područja kojim se bavi forenzična lingvistika, možda recenzentove primjedbe o nedostatku utemeljena i razvijena lingvističkoga metajezika koji nedostaje i ne treba shvatiti kao veću kritiku. Ipak je nejasno zašto nedostaje osnovni metajezik kao što su: izrazi "denotativna značenja" i "konotativna značenja", nazivi funkcija jezika i njihova primjena u forenzičnoj lingvistici. Umjesto prva dva pojma autor primjerice koristi izraze "pravo značenje" i "nejasna značenja".

S druge strane, zanimljivi i korisni termini u forenzičnoj lingvistici, kao što je Goddardova (1996) "reduktivna parafraza", u Olssonovoj se knjizi ne objašnjavaju dovoljno, pa bez poznavanja izvornika čitatelj ne može dobiti točan uvid u značenje semantičke redukcije. U dijelovima o forenzičnoj fonetici nazivlje je često neprecizno. Neke su ispravke koje je zahtijevao recenzent (autorica prikaza) unesene, iako ne u potpunosti, pa je slika 12.2. (str. 194) *Govorni proces* pretjerano simplificirana, nazivi supralaringalnih šupljina nisu precizno određeni, primjerice naziv *oralna šupljina* smješten je u dio koji znanstvenici fonetičari nazivaju ždrijelnousna šupljina ili orofarinks, a ne samo oralna, koja se odnosi samo na usnu šupljinu (npr. v. točne nazive u Varošaneć-Škarić (2005), sl. 23, str. 137. u knjizi *Timbar*). Druga je nepreciznost u ilustraciji 12.1. (str. 196), gdje su ipak učinjeni neki ispravci, pa tako, na sreću, dušnik više nije postavljen iznad grkljana. Pored toga, *oralnim traktom* naziva ono što se u fonetici obično naziva *vokalnim traktom* ili *izgovornim prolazom*, a i sama podjela trakta je neprecizna, zanemaruje cijeli niz šupljina. Manje nije uvijek više, nego, u ovom slučaju, netočno. Nije jasno zašto iz prijevoda nisu izostavljeni svi previdi iz područja forenzične fonetike na koje je upozoreno.

Primjerice, termin *voice types* u fonetskoj se terminologiji ne koristi u užem smislu za pojam fonacijskih vrsta. Autor nedovoljno razlikuje podjelu glasovih kvaliteta i fonacijske vrste. Cijeli taj dio o glasu (*Types of voice*, hrv. *Tipovi glasa*, str. 220 i dalje) nema usvojenu fonetsku Laverovu tipologiju glasa,

tako da dolazi do pogrešnih interpretacija (npr. značenje *voice styles* umjesto *kvaliteta glasa*). Primjerice pogrešno je da se šuman glas poistovjećuje s tihim zdravim glasom, kojeg bi se trebalo nazivati hotimičan paralingvistički znak (npr. kod M. Thatcher). Zaključno se može reći da Olsson literarno, a ne znanstveno, objašnjava pojmove o glasu.

U svakoj znanstvenoj disciplini, pa tako i u forenzičnoj lingvistici te fonetici, postoji prijemor između akademskih profesora, koji se bave forenzikom na akademskoj razini, što uključuje vođenje projekata, bavljenje forenzičnom lingvistikom i fonetikom u nadziranim uvjetima i objavljivanje radova u recentnim znanstvenim časopisima, te tzv. praktičara, koji nemaju službene akademske titule i nisu profesori na važnim fakultetima. Olsson pripada ovoj potonjoj skupini praktičara, a široj javnosti poznat je po nekim znamenitim slučajevima iz forenzične lingvistike na kojima je radio, primjerice na utvrđivanjima autorstva, a akademskoj zajednici i kao gost predavač. U Hrvatskoj je vodio dvije radionice iz forenzične lingvistike preko TEMPUS programa. Engleski akademski krugovi protive se Olssonovu načinu rada, prije svega njegovu popularističkom pristupu forenzičnoj lingvistici i fonetici. Doista, u dijelu forenzične fonetike Olsson nije ekspert, ali i sam se ograđuje u tomu dijelu knjige i kaže da je taj dio namijenjen onima koji ne studiraju fonetiku, tj. da samo pruža uvid u forenzičnu fonetiku. U cjelini, treba reći da je knjiga u određenoj mjeri zanimljiva zbog autorova praktičnoga pristupa i iskustva u brojnim forenzičnim lingvističkim slučajevima, razmjerno sustavno prati predmet raspravljanja te stoga može biti korisna svim lingvistima kao uvod u predmet forenzične lingvistike, tj. kao prediskustvo u čitanju zahtjevnijih knjiga iz toga područja (npr. djela Coultharda, McMenamina, itd.). Vjerojatno je da će doprijeti i do dijela šire javnosti koju zanima forenzika, u dijelu o ispitivanju autorstva, prijetnji i slično. Ipak, zbog čitka stila, knjiga može poslužiti kao priručnik za popularizaciju forenzične lingvistike, jer zbog zanimljivih slučajeva može doprijeti i do šire publike, budući da je forenzika općenito vrlo popularna u elektroničkim medijima. Korpus forenzičnih tekstova lingvistima može biti zanimljiv za edukaciju, poslužiti za usporedbu s drugim slučajevima ili za stručne analize. Autor je i sam forenzični lingvist, pa je veći dio knjige koji se bavi forenzičnom lingvistikom zanimljiv stručnoj i široj publici koju zanima forenzični forum.

Zbog navedenih pak nedostataka, ne bi se mogla preporučiti primjerice kao osnovna literatura na diplomskoj i poslijediplomskoj razini nastave.
